

Vizuális analfabéták

Pedagógusok, pszichológusok és szociológusok egész hada gyötrődik napjainkban azon a kérdésen, vajon hogyan hatnak az erőszakos filmek a gyerekekre. Ute Benz gyerekekkel és fiatalokkal foglalkozó német pszichoterapeuta kibővíti az aktuális vitát, s szóban forgó könyvében ki akarja deríteni, mi bűvöli el ezekben a filmekben a gyerekeket, miért akarják ezeket a tévéműsorokat megnézni – s hogyan kell ezt a (sajnálatos) tényt a szülőknek kezelniük.

Benz fontos tényezőként fedi fel a képek bűvöletét, az agressziót, ami a mozgó és zenes képekhez tapad. A televízió képes ugyanis arra kényszeríteni a szemet, hogy a csúcsebbségen vetített képek sorrendjét megállapítsa, és sokkal többet meglásson annál, mint amennyit a gyermek képes befogadni. A képlavina így beszűkíti a fantáziát, sőt el is temeti azt. A képek ereje még azon is alapszik, hogy magában rejtik a kínálatot, a lehetőséget, hogy kiszabadulhatunk a valóságból, kielégítetlen kívánságokat, vágyakat, feldolgozatlan félelmeket és érzéseket jelenítenek meg, s olyan témákról szólnak, melyek a társadalomban valóban léteznek és a nézőnek ismertek.

Az erőszakos filmekben ugyanez a minta, csak jobban kiélezve: „Megmutatják, mit nyertünk és mit veszítettünk a civilizációval. Megmutatják, mit jelentett és mit jelenthet az erősek ősi joga.” Gyerekek – és valljuk be, mi, felnőttek is – azért néznek erőszakos filmeket, mert azokban olyan konfliktusokat kezelnek, amilyenekkel ők maguk is küszködnek, ott azonban egészen egyszerűen oldódnak meg.

A probléma végső soron nem az erőszak képeiben, hanem a képek erőszakosságában keresendő. Az ellenállhatatlan képrohamok elnyomják a szavakat, s ezzel együtt a gondolkodást, a kritikus kommunikációt és az önreflexiót is. Még az erőszakmentes képek, a szépséget bemutatók is manipuláltak és manipulálnak minket.

A gyerekek ezt azonban nem képesek felismerni, ők ugyanis „vizuális analfabéták”. Naivan érzékelnek, s a képeket nézve elveszítik a nyelvet, így nem tudják vizuális benyomásaikat még megközelítően sem megfelelő szavakba önteni. Nem tudnak a „képfelület mögé látni”, hogy az idegen hatások és a saját hatás közötti kapcsolatot, összefüggést felfedezzék. Így tehetetlen és elszigetelt helyzetbe kerülnek még az állítólagosan erőszakmentes filmek esetében is. Nyilvánvaló, hogy szignifikánsan kimutatható a kölcsönhatás a televízió-nézés terjedése, a gyermekkori beszédképtelenség és agresszivitás között. A gyerekek már nem tudják a konfliktusaikat verbálisan feldolgozni; kitérnek előlük, vagy éppen a filmekből ellesett brutális eszközökkel oldják meg őket.

A benzi megoldási lehetőség a problémára a következőképp hangzik: „A naiv nyitottság, amivel a gyerekek a filmbeli képekhez fordulnak, egyrésztől csodálatos képesség, mely a gyerekeket tehetséges nézővé, másrésztől azonban érzékelésük naivitása miatt kereskedelmi érdekből kihasználhatóvá, kizsákmányolhatóvá teszi. Mégpedig olyan nagymértékben, hogy minél korábban, tehát jóval iskolakezdés előtt segíteni kell őket, hogy a képekkel szemben rátaláljanak a szavakra, hogy kérdéseket tehessenek fel a képekről.” A gyerekeknek fel kell ismerniük a gyerek-film-rendezés háromszög viszonyait, kapcsolatrendszerét, rá kell kérdezniük, miért, milyen érdekből készültek a képek, ők miért fogékonyak rájuk, s milyen saját konfliktusaik jelennek meg bennük.

Ute Benz bizakodó: a gyerekek jó feltételekkel indulnak, hogy megtanuljanak kritikusán látni, rájönni, mi, hogyan és miért történik a filmen vagy látható a képen; röviden azért, hogy vizuális analfabetizmusukat legyőzhessék. Végül is elengedő olyan fejlett

technikai eszköz áll már készenlétben az oktatásban a vizuális képzés realizálásához, mint például a videotechnika, mellyel a filmbéli idő diktatúrája megtörhető.

Az egyetlen problémát, mely Benz szerint ennek útjában állhat, éppen a felnőttek jelentik. Vajon ők képesek-e lebontani az akadályokat, melyeket felépítettek? Helytelenül olyan igényt támasztottak ugyanis, mely a képvilágot jó és rossz oldalra bontja szét, s a képek tekintetében az erőszakhoz kötődnek. Ute Benz felmérése szerint a legtöbb felnőtt a vizuális képzést, vagyis az iskolai médiaoktatást fölöslegesnek, szükségtelennek, sőt üzletkárosítónak tartotta.

Itt tapintottunk rá a lényegre. A médiaoktatás, azaz a vizuális analfabetizmus elleni harc éppen azt a célt szolgálná, hogy gyerekek (és felnőttek) megtanulják a képek erőszakát és az erőszak képeit meglátni, s ezekről beszélni. Ute Benz nem a gyermek média általi kizsákmányolásának végét követeli – talán eme fűrtök valóban túl magasan függenek –, inkább beszélgetéseket szorgalmaz a képekről.

Senki sem kívánja kétségbe vonni, hogy a szülőknek beszélgetniük kell gyermekeikkel a tévéműsorokról, hogy érdemes a konfliktus- vagy félelemmel teli témákról eszmecsere-t folytatni. Talán az is érvényes, hogy „ahol fejlett a képesség eltérő vélemények verbális eszközökkel való kifejtésére, ott redukálódik annak a veszélye, hogy erőszakos eszközöket alkalmaznának”. Benz víziója a vizuális alfabetizálási kampánnyal kapcsolatban, mely a média kizsákmányoló hatása ellen harcol, mégis túl mechanisztikus és nem is reális. Kinek kell ezeket a feladatokat elvégeznie? A szülők, kinek gyermekei órák hosszat a képernyőt bámulják, több okból kifolyólag képtelenek erre, nincsenek megfelelő helyzetben ehhez. Így válik a vizuális képzés követelése egyszeriben az andragógia, s nem a hatéveseknek szóló stratégia egyik kérdésévé. „A gyerekek, akik a képek tengerében tanultak meg úszni, maguk is képesek volnának a víz fölött maradni”, véli Ute Benz. Azonban ne feledjük: túl kevés úszásoktató van, s talán jobb, ha nem is fürdünk olyan gyakran.

Ute Benz (1998): *Warum sehen Kinder Gewaltfilme?*
Miért néznek a gyerekek erőszakos filmeket?
Verlag C. H. Beck, München.

Angyal Ágnes